

אלול; הארת יוה"כ למשך ארבעים יום

[א] דברים ל, ו

ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה וגו'

[ב] בעל הטורים שם

את לבבך ואת לבב - ראשי תיבות "אלול". לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מר"ח אלול ואילך.
וכן "לולא האמנתי לראות בטוב ה'" (תהלים כז, יג) "לולא" אותיות אלול, שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'.
("את לבבך ואת" בגימטריא "זה לימות המשיח").

(1) שאלה ראשונה; מהי השייכות בין שלש הדרשות שהביא בעל הטורים? ודברי בהע"ט מסתייעים מלהלן;

[ג] ברכות ד.

כתיב "לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים", ותנא משמיה דרבי יוסי, למה נקוד על "לולא", אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם, אם לאו.

[ד] נצח ישראל פמ"ו

אשר בימי המשיח יסולק יצר הרע, וכדכתיב (דברים ל, ו) "ומל ה' אלקיך את לבבך וגו'".

(2) הרי שפסוקים אלו המרמזים על אלול ["ומל" ו"לולא"] עוסקים באחרית הימים ביום שכולו טוב. וזהו שנאמר "לולא האמנתי לראות בטוב ה'". וצריך ביאור מהי השייכות בין אלול לאחרית הימים?

[ה] רבינו יונה בתחילת שערי תשובה

התבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת, ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו... ואומר בגוף הענין (דברים ל, ו) "ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך" להשיג אהבתו.

(3) שאלה שניה; אם פסוק זה מורה שה' יעזור אף "כאשר אין יד טבעם משגת", מדוע זה מאפיין את אלול?

[ו] רש"י דברים ט, יח

ואתפלל לפני ה' כראשונה ארבעים יום - באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום, נמצאו כלים בכ"ט באב, שהוא עלה ב"ח בתמוז. בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה "פסל לך שני ולוחות". עשה עוד מ' יום, נמצאו כלים ביום הכפורים. בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה, ואמר לו למשה "סלחתי כדברך". לכך הוקבע למחילה ולסליחה.

[ז] חיי אדם קלח, א

באהבת הקב"ה את עמו ישראל, הרבה להיטיב אותנו וצונו לשוב לפניו בכל עת שנחטא. ואף שהתשובה טובה בכל עת, מ"מ חודש אלול הוא מובחר ומוכן יותר שמקובל תשובתו משאר ימות השנה, לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת נבחרנו לעם, שכשחטאו ישראל בעגל ונשתברו הלוחות ב"י בתמוז ואח"כ עלה משה בהר והתפלל ואמר לו הקב"ה "פסל לך" ונתרצה ליתן לו לוחות שניות, ואז עלה בר"ח אלול ונשתהה שם עד יו"כ, שהיה גמר כפרה... ולפי שהיו ימים אלו ימי רצון מאז, לכן בכל שנה ושנה מתעורר עוד הרחמים למעלה, והם ימי רצון.

(4) שאלה שלישית; לכאורה בארבעים יום שבין ר"ח אלול ל"י תשרי לא התחדש דבר, כי הרצוי כבר היה בער"ח אלול. ולא נראה לומר שאיירי רק בהבדלי דרגות של רצוי ביניהם.

(5) הבה נבחון מאמר חכמים אודות ארבעים יום ששהה משה רבינו לפני שקבל את הלוחות;

[ח] מנחות צט:

תורה ניתנה בארבעים ימי שהיית משה בהר סיני לקבלת הלוחות השניות, ונשמה נוצרה בארבעים; כל המשמר תורתו, נשמתי משתמרת. וכל שאינו משמר את התורה, אין נשמתי משתמרת.

(6) שאלה רביעית; בשלמא התורה ניתנה למשך מ' יום, שבכל יום משה רבינו למד עוד חלק מהתורה, אך מה שייך לומר כן בנשמה, הרי הנשמה לא ניתנה קימעא קימעא, אלא ניתנה ביום הארבעים, וכמבואר לפנינו;

[ט] גו"א דברים פכ"ה אות ג, ובאר הגולה באר הראשון

ואם תאמר, למה כתב (דברים כה, ג) "ארבעים יכנו", ולא כתב 'שלשים ותשע יכנו'. ויש לומר, כי בודאי היה ראוי ללקות ארבעים כנגד ארבעים יום של יצירת הולד, וביום האחרון - הוא יום ארבעים - מקבל הולד הנשמה, ובכל ל"ט הוא בריאת הגוף. ובגוף הוא החטא, שבו היצר הרע, והנשמה חטאה עמו, שכל המחובר לטמא הרי הוא כמוהו בעודה עם הגוף. ולפיכך אמרה תורה "ארבעים יכנו", שאף הנשמה שעם הגוף חייב המלקות, שכל אשר הנשמה עם הגוף - שהוא החוטא - הרי היא כמוהו. אכן כשמכין אותו ל"ט מכות, ובזה שב יצירת הגוף נקי מן החטא, שכן אמרו חכמים (מכות כג.) כל חייבי מלקות נפטרו מידי עונשן על ידי מלקות, והרי כל"ט מכות הוסר החטא מן הגוף, וממילא נמצא הנשמה טהורה. שאין בה פחיתות בעצמה, רק כאשר היא מצורפת לגוף החוטא, וכאשר הגוף נקי מן החטא, אין כאן פחיתות וחטא בנשמה, ואין צריך להלקותו עוד.

(7) ועוד, מבואר מהמהר"ל שהנשמה מתקבלת אצל העובר ביום מ'. אך לכאורה הגמרא אומרת להיפך;

[י] סנהדרין צא:

אמר לו אנטונינוס לרבי, נשמה מאימתי ניתנה באדם, משעת פקידה או משעת יצירה. אמר לו, משעת יצירה. אמר לו, אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ואינה מסרחת? אלא משעת פקידה. אמר רבי, דבר זה למדני אנטונינוס, ומקרא מסייעו, שנאמר [איוב י, יב] "ופקודתך שמרה רוחי".

[יא] רש"י שם

משעת יצירה - שנקרם כולו בבשר וגידין ועצמות ["הוא ארבעים יום אחר הפקידה" (מהרש"א בח"א שם)]:

פקידה - משעה שהמלאך פוקד הטיפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה, כדאמרינן בפרק כל היד במסכת נדה (זט:), מיד נזרקה בו נשמה וחיות: ואמר לו - אנטונינוס וכי אפשר לחתיכה שתתקיים אפילו שלשה ימים בלא מלח שאינה מסרחת, והכי נמי אילו לא היתה נשמה נתונה עד שעת יצירה היאך תתקיים הטיפה שלא תסריח במעיה, וכיון שטיפה מסרחת שוב אינה מולדת: למדני אנטונינוס - מדבריו למדת: ופקודתך שמרה רוחי - משעת פקידה נשמר רוחי:

(8) הגר"י ענגיל העיר שאלה זאת על המהר"ל, וכמובא לפנינו;

[יב] בית האוצר מערכה א, ד, כלל י, אות ג.

לדעת רבי משעת יצירה הוא דאיקרי "אדם", ולדעת אנטונינוס מתחלת העיבור מיד מיקרי "אדם", ורבי קיבל סברת אנטונינוס, דאמר "דבר זה לימדני אנטונינוס", ומקרא מסייעו "ופקודתך שמרה רוחי". ואולם בספר גור אריה על התורה ראיתי שכתב שביום האחרון, הוא יום המ', מקבל הולד הנשמה, ובכל ל"ט יום הוא בריאת הגוף. וצ"ע, דזהו סברת רבי מתחלתו, והרי מוכח מהגמרא בסנהדרין הנ"ל דקיבל רבי סברת אנטונינוס מכי שמעה ממנו.

(9) שאלה חמישית; כיצד ביאר המהר"ל דברים שהם רק כהו"א של רבי? ומה כוונת רש"י "מדבריו למדתי"?

***

(10) עתה שזכינו לדברי המהר"ל בחידושי אגדות לש"ס, נראה שהמהר"ל עצמו מיישב שאלה זו;

[יג] ח"א למהר"ל סנהדרין צא: [ג, קפ:], וח"א לנדה יג. [ד, קנג:].

אלא משעת פקידה. אע"ג שא"א שיהיה בטפה נשמה, שאין כאן הכלי שצריך אל הנשמה ["אלקי, נשמה שנתת בי"], מ"מ מה שהטפה בכח על הנשמה נקרא זה הנשמה נתונה באדם, והוא שומר הטפה שאינה מסרחת... ואף כי אין הנשמה בזרע, רק יש כאן הזרע שיקבל הנשמה, מ"מ נחשב כאילו הנשמה באה לעולם כאשר הזרע בעולם.

(11) זהו יסוד נפוץ בספרי המהר"ל שההליכה לקראת דבר כבר נחשבת לדבר עצמו, וכמובא כאן;

[יד] ליקוט מספרי המהר"ל

לשונו בדר"ח פ"ד מ"ח: "יש לך לדעת איך התשובה ומעשים טובים הם יפים מכל חיי העולם הבא, והוא דבר עמוק. וזה כי מצד התשובה ומעשים טובים אשר הם בעולם הזה, האדם מתעלה מן עולם הזה הגשמי להיות אל השם יתברך. והנה מתנועע האדם אל השם יתברך כאשר האדם הוא בעל תשובה, ואשר הוא מתנועע אל דבר הוא נחשב עמו לגמרי ביותר. כי המתנועע אל הדבר הוא מצד הדבר שאליו הוא מתנועע, כאילו הוא דבר אחד עם מי שאליו התנועה. וכבר רמזו חכמי אמת דברים אלו בפרק כל כתבי (שבת קי"ח); אמר רבי יוסי, יהא חלקי עם המתים בדרך מצוה, עד כאן. ולמה אמר 'עם המתים בדרך מצוה', ולא 'עם עושי מצוה'. אבל המתים בדרך מצוה הנה הוא מתנועע אל השם יתברך, וכאשר הוא מתנועע אל השם יתברך נחשב שהוא עם השם יתברך לגמרי. כי התנועה אל הדבר כאילו הוא אחד עמו. מה שאין כך מי שעשה כבר המצוה וקנה אותה, הרי קנה המדריגה שיש לעושי מצות, אבל לא יאמר בזה שהוא מתעלה להתדבק בו יתברך לגמרי. אבל כאשר הוא מת בדרך מצוה, והיה מתעלה להתדבק בו, ומתוך זה הוא מת, הרי מתדבק עם השם יתברך."

ואמרו חכמים [קידושין לט:]: "שלוחי מצוה אינן ניזקין", ובח"א שם [ב, קמ:]: כתב לבאר: "פירוש, כאשר האדם הולך לעשות המצוה, יש לו חבור ודביקות אל השם יתברך לגמרי, כי המצוה היא דרכי השם יתברך, והמתנועע אל המצוה הוא מתנועע אל השם יתברך, וכל מתנועע אל דבר מתקשר ומתחבר לשם לגמרי. ולכן אמרו בפרק כל כתבי אמר רבי יוסי, יהא חלקי עם המתים בדרך המצוה. כי תכלית האחרון שיהיה נשמת האדם צרורה עם השם יתברך, וכאשר מת בדרך מצוה, שהלך להתחבר עם השם יתברך, נשמתו צרורה לשם לגמרי. וכאשר תראה כי האש, כאשר מתנועע אל המעלה, יש לו חיבור ודביקות לשם לגמרי... שכל אשר יכנס בחלק השם יתברך, המזיקים מסתלקים ממנו... כי מי שהולך לעשות מצוה, דבר זה הוא על הכל, כמו כל מי שמתנועע אל דבר הוא מתאחד ומתקשר עמו לגמרי. ולכן ההולך לעשות מצות השם יתברך, מתדבק עם השם יתברך לגמרי."

(12) בזה אנו מגיעים לתמצית הענין; הנשמה אמנם ניתנת רק ביום המ', אך עכ"ז כחה חל למפרע מיום הראשון, וזאת משום שיצירת האדם צועדת לקראת קבלת הנשמה ונולך כוונת רש"י, כי אין זה ממש דברי אנטונינוס, אלא דומה לדבריו]. ומיושבת השאלה החמישית.

(13) צרף לכאן דברי המחבר [או"ח תר"ז ס"ו] שמלקין ל"ס מקלות בערב יוה"כ. והם הם הדברים.

[טו] מאירי ב"ב קמא:

המזכה לעובר לא קנה, ומ"מ בעובר שלו קנה, הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו... כתבו גדולי קדמונינו דוקא בשהעובר בן ארבעים יום, שכבר נקרא נוצר ונתנה בו נשמה. אבל קודם ארבעים יום מיא בעלמא הוא, ואין לו זכיה. והרי הוא כמי שמזכה לבנים שיהיו לו מאשתו ולא נתעברה עדין, שאין זה כלום

(14) לכך נתינת הנשמה אכן משתרעת על פני ארבעים יום, כי אע"פ שניתנה לולד ביום הארבעים, אך כחה ניכר כבר מיום הראשון, ולכך הנשמה ניתנה במ' יום, כפי שהתורה ניתנה במ' יום. ומיושבת השאלה הרביעית.

(15) כאן נמצאת נקודת החידוש ביחס לארבעים יום שמר"ח אלול עד יוה"כ, שהגמרא השוותה ימים אלו ליצירת הנשמה; מתברר שיהיה עומד כנגד קבלת הנשמה, וכפי שכח הנשמה חל למפרע מיום הראשון, כך כח יוה"כ חל למפרע מר"ח אלול. לכך ה"פסל לך" של ער"ח אלול הוא תולדה מהרצוי שהיה מי יום אח"כ ביוה"כ [והסימנים לאלול הם כסדר ("את לבבך ואת לבב") והפוך ("לולא")]. ומיושבת השאלה השלישית.

(16) צרף לכאן שיהיה כ' [יום התשובה] הוא בבחינת בינה, ו"אלול" גמטריה בינה [אריז"ל].

(17) והנה אחד מהדברים המיוחדים ביוה"כ הוא שאין לשטן רשות לקטרג, וכמבואר בגמרא שלפנינו;

שטן ביזמא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני. ממאי אמר רמי בר חמא "השטן" בגממריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי, תלת מאה ושיתין וארבעה יומי אית ליה רשותא לאסטוני, ביזמא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני:

(18) נמצא שיוה"כ הוא יום שאינו נוהג לפי הטבע ["ימים נוצרו ולו אחד מהם"]. והרי כל מה שיש ביוה"כ נמצא באיתכסיא לאורך חודש אלול, ולכך חודש אלול נרמז במלים המורות על "כאשר אין יד טבעם משגת", ומיושבת השאלה השניה.

(19) עד עתה היו שני מעגלים; יחס יצירת נשמה לפיקדונה, ויחס יוה"כ לאלול. אך יש מכך מעגל שלישי;

[יז] פחד יצחק ר"ה מאמר ח

הנה הובטחו ישראל כי לבסוף יעשו תשובה באחרית הימים, "ושבת" [דברים ד, ל]. הבטחה זו היא שיוור במתן החרות של כח הבחירה. כי מתן החרות מוחלט היה מחייב שיקול הכוחות של הטוב ושל הרע. הבטחה זו היא הכרעת המשקל לצד הטוב. נמצא שמקור כוחה של התשובה לעקור את העשוי הוא מפני ברירות עובדת התשובה בעתיד. כי מבלעדי ברירות זו לא היה הרע נעקר כלל על ידי חרטות וקבלות. דוקא מפני שבאחרית הימים מוכרחת היא התשובה, לכך גם כיום היא אפשרית.

והטעם הוא כמו שנתבאר; דאם היו הכוחות הטוב והרע שקולים, לא היה אפשר לה לתשובה שתועיל, משום שאז היה דינו של המעבר מן הרע אל הטוב ממש כמו דינו של המעבר מן הטוב אל הרע. דמאחר דכוחות הטוב והרע שקולים הם, אין שום מקום לחלק ביניהם. וכל עצם אפשרותה של תשובה אינה אלא מפני שבמלחמת הבחירה בין הטוב והרע אין הכוחות שקולים, ויש הכרעה לצד הטוב. הכרעה זו לצד הטוב על ידי הכרחה התשובה של אחרית הימים. כל בעל תשובה נכלל במהלך של "עתידים ישראל שיעשו תשובה".

(20) שורש תופעה זו נמצא בעבודת התשובה של אלול, הניזונת מההארה של יוה"כ, וכמו שמבואר לפנינו;

[יח] פחד יצחק ר"ה מאמר טז

שורש שרשה של כל תשובה בישראל הוא בתשובתה של כנסת ישראל על מעשה העגל. וכמו כן שורש שרשה של כל סליחה הוא סליחת מעשה העגל. הופעתה של סליחה זו היא מתן לוחות שניות, ומתוך כך נקבע הוא יום הסליחה לדורות ביום מתן לוחות שניות.

(21) נמצא שהמיוחד ביוה"כ [המשפיע על כל חודש אלול] נובע מכך שהעולם צועד לקראת תכליתו, והוא המלכת ה' על ידי המשיח.

(22) אודות שתכלית העולם היא ימי המשיח, כן מבואר לפנינו;

[יט] באר הגולה באר החמישי

ומה שאמר [ב"ד ת, ה] שנברא רוחו של משיח ביום הראשון. כי נברא העולם בעניין זה שיגיע אל התכלית הזה, שהוא המשיח, ולכך בתחילת הבריאה נרמז רוחו של משיח, מאחר שעיקר העולם נברא בשביל המשיח, שהוא עיקר העולם, כמו שאמרנו. רוח של משיח הוא "רוח אלקים". ולכך כתוב אחר שנבראו שמים וארץ "רוח אלקים מרחפת על פני המים", כי לדבר זה השלמת שמים וארץ, והוא תכלית הבריאה. וכמו שאמרנו חכמים על זה [אבות פ"ו] כל אשר ברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו... נמצא כי התכלית בבריאת עולמו הוא לכבודו. ומפני שהתכלית אשר ברא הוא יתברך העולם הוא לכבודו, ומעתה אי אפשר לומר שיהיה אשר בו הרצון השם יתברך רק על זמן המשיח, כי אז נאמר (זכרי' י"ד) "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", ולא כמו שהוא עתה. ואז יהיה כל אשר ברא השם יתברך הוא הכל לכבודו, והוא ימלוך על הכל. וכן אמר ר' יוחנן בפרק חלק (סנהדרין צח:): לא אברא עלמא אלא למשיח. ומאחר שהיה מכוון אל תכלית זה בתחלת הבריאה, מוכרח לומר שבתחילת הבריאה היה בורא העולם על עניין זה, שהוא מוכן העולם אליו בסוף שיהיה משיח יוצא לפועל, שכל פועל בתחלת פעלו הוא מביט איך יגיע פעלו אל התכלית, לכך אי אפשר לומר רק שהוא פועל בתחלת פעלו כדי שיבא אל התכלית:

(23) נמצא סגולת יוה"כ לכפר נובעת מכך שהעולם הולך וצועד לקראת תיקונו שבו יתכלה הרע, לכך כאן נפגשים חודש אלול [הניזון מכפרת יוה"כ] וימי המשיח. ומיושבת השאלה הראשונה.

(24) ענין זה [שחודש אלול מכוון כנגד המשיח] נראה גם מהדברים הבאים;

[כ] בני יששכר מאמרי אלול א, אות ד

טעם להימים האלה של אלול שהם ימי רצון, על שבהם היתה עליית משה לקבל לוחות אחרונות, ונתרצה הקב"ה לישראל. והנה אומר לך דהימים האלה הם בסגולה לרצון העליון מעת בריאת העולם. דהנה בתשרי נברא העולם, כמו שאומרים "זה היום תחלת מעשיך". והנה בריאת העולם היתה ברצון... שברא עולמו ברצון להיטיב לברואיו. וזה שכתבו המקובלים בלשונם בכל מקום "כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא העולם". ואם כן התחלת הבריאה היתה בתשרי, היינו בריאת אדם הראשון. אבל התחלת העולם היתה בכ"ה אלול [ויק"ר כט, א]. אימתי היתה עליית הרצון כביכול, הוי אומר באלול. מאז והלאה הוקבע לדורות שהימים האלה נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה ימי רצון. על כן עליית משה להר לקבל הלוחות אחרונות ברצון, שיתרצה הקב"ה לישראל, היה גם כן בימים ההם.

(25) הרי שהרצון של ימי אלול הוא הרצון שהיה בתחילת הבריאה, ורצון זה היה המשיח, וכמו שהתבאר.

(26) ימי אלול הם הימים שהקב"ה נמצא אצלנו ברחמים וברצון. שומה עלינו לנצל הזדמנות, וכמבואר לפנינו;

[כא] רש"י ברכות ד:

ואמרין בברכות ירושלמי (פרק א') מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג. אלא יהיה אדם מקרב להקדוש ברוך הוא אליו, ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו:

(27) אך כשם שהרצון שהיה בכ"ה אלול אהני לכל אלול, כך התעוררות אחת אמיתית תועיל לכל אלול!